

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКИХ ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: seagalina@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0850-0352

Анотація. У статті досліджено типи пасивних конструкцій та причини їх використання в фахових текстах, а також способи та труднощі їх перекладу українською мовою. Розглянуто семантико-прагматичні характеристики медіопасивних конструкцій та пасивних конструкцій з локативним прийменником, що не визначається дієсловом. Проаналізовано конструкції з інфінітивом у функції визначення, в якому може нейтралізуватися опозиція актив/пасив, а також типові англійські конструкції зі статичним та динамічним пасивним станом дієслівних виразів. Вказано, що пасивні конструкції застосовуються з метою переформатування суб'єктно-об'єктних відношень у реченні, а отже і членування на тему/рему. В пасивних конструкціях з локативним прийменником дієслівний вираз вказує або на істотну властивість або на зміну в цій суттєвій властивості суб'єкта-референта. В інших видах пасивних конструкцій виокремлюється потужна імпліцитна модальна складова необхідності або можливості виконання дії, а також складова завершеності чи незавершеності дії.

Ключові слова: пасивні конструкції, синтетичні мови, аналітичні мови, об'єкт дії, способи перекладу

Галузеві тексти відрізняються від інших видів великим арсеналом допоміжних знакових систем (схем, креслень), логічністю, об'єктивністю та компактністю викладу. Їх пишуть згідно із чіткими правилами, й у різних авторів, що пишуть на одну й ту саму тему, можна побачити однакові синтаксичні й морфологічні структури, звороти, один стиль. Розбіжності є лише в частотності вживання слів і виразів та складності викладу. Домінантність перекладу, що забезпечує інваріантність тексту, – це терміни, загальнонаукова лексика, дієслівні форми теперішнього часу, пасивні дієслівні конструкції, складні слова, скорочення, цифри, формули. схеми. Вони потребують додаткових пошуків під час перекладу, кропіткої праці й уважності перекладача. Характерною особливістю англійських галузевих текстів є висока частотність вживання пасивних зворотів, тоді як в українській пасивний стан вживається значно рідше.

Актуальність теми зумовлена тим, що пасивні конструкції можуть створювати певну складність при перекладі навіть для досвідчених перекладачів. Стан дієслова напряму встановлює зв'язок між дією, або станом, що передаються дієсловом, і учасниками, що визначаються його суб'єктом та об'єктом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якщо суб'єкт виступає агентом (діючою особою) дієслова, тоді дієслово вживається в активному стані. Якщо суб'єкт є об'єктом впливу, метою чи досліджуваним, таким, що зазнає дії, використовується дієслово в пасивному стані. В перекладі слід зважати на ті

зміни, які відбуваються в актуальному членуванні речення, в його тематичних та рематичних компонентах. Дослідженням англійських та українських пасивних конструкцій займалися Я. І. Рецкер, І. А. Зражевська, Л. М. Беляєва, М. А. Аполлова, О. А. Сербенська, Г. І. Сидорук та інші.

Метою дослідження є аналіз англійських пасивних конструкцій та дослідження особливостей їх перекладу з огляду на порядок слів в пасивних реченнях, який впливає на актуальне членування речення.

Методи. У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, контекстно-ситуативний аналіз дискурсу.

Результати. Граматична категорія стану виражає різний напрям дії по відношенню до носія дії. Але носієм дії може бути особа (предмет), яка виконує дію (*I send*) і особа (предмет), на яку направлена дія (*I am sent*). Активний стан означає, що дія виконується особою – носієм дії. Пасивний стан означає, що дія направлена на носія дії. В реченнях пасивного стану виконавець дії невідомий, а вся увага приділяється суб'єкту. Там, де це необхідно, виконавач дії може бути уточнений мовними одиницями на позначення часу і місця виконання дії. Аби звернути увагу на суб'єкт, в фахових україномовних текстах використовуються прості безособові речення: 1. Означено-особові речення, присудок яких виражений дієсловом у формі першої або другої особи однини чи множини. Підмет такому реченню не потрібний, оскільки закінчення дієслова дозволяє безпомилково встановити суб'єкт. Цей тип речень широко вживають у науково-навчальних та науково-публіцистичних текстах [4, с. 170]: *Проведемо дослід. Надайте приклади, що ілюструють концентрацію чорнозему в ґрунтах.* У науковому стилі форма першої особи множини позначає автора (викладача) [7, с. 381, 503], а форма другої особи позначає читача, виконавця інструкцій; – неозначено-особове речення, присудок якого, виражений формою дієслова множини минулого, третьої особи множини теперішнього та майбутнього часу, указує на дію неозначених осіб чи особи: *Визначають відношення.* У фахових текстах такі речення вживаються, коли з різних причин не хочуть називати особу чи в цьому немає потреби (її зазначено в попередніх реченнях), і коли сама особа невідома, але відома її дія; 2. Узагальнено-особове речення, у якому дію, стан чи ознаку, окреслену присудком переважно у третій особі множини, сприймають як властиву завжди чи зазвичай [4, с. 170]: *Обмеження на ввезення добрив не вводять.* У фахових текстах такими реченнями висловлюють узагальнені судження – правила, висновки, а неназваною особою може бути будь-хто з широкого кола людей.

Рецкер Я.І. наголошує на тому, що в англійській мові речення у пасивному стані вживаються значно частіше, ніж в слов'янських, оскільки в першій в пасивному стані вживаються не лише перехідні, а й багато неперехідних дієслів. Підметом такого речення в оригіналі може бути прямий, непрямий, а також применниковий додатки речення активного стану [3, с. 92]. Також про цю особливість зазначають в своїй книжці Венкель Т.В., і Валь О.Д [1, с. 46]. У реченні з дієсловом в активному стані: *He lent me the screwdriver – Він позичив мені викрутку*, де *the screwdriver* – прямий додаток, а *me* – непрямий додаток, відповідають два речення пасивного стану *The screwdriver was lent to me*, та *I was lent the screwdriver (Мені позичили викрутку)*. У першому з них підмет відповідає прямому додатку речення активно стану, а в другому – непрямому. Пасивний стан застосовують тоді, коли в центрі уваги є особа або предмет, на які спрямована дія (об'єкт дії). Тоді суб'єкт дії зазвичай не вказують. У пасивних реченнях об'єкт дії виражено підметом, а суб'єкт дії або зовсім не згадується, або

виражений прийменниковим додатком з прийменниками *by* або *with*. Наведемо речення з дієсловом у формі пасивного стану, в яких суб'єкт дії не виражений: *The journalists were told that all the facilities in use there had been made in Iraq since the Gulf War* (Як повідомили журналістів, усе устаткування в Аль-Хакамі вироблене в Іраку після війни в Перській затоці). Таким реченням в перекладі відповідають безособові речення або речення з дієсловом у формі пасивного стану, в яких суб'єкт дії виражений прийменниковим додатком з прийменниками *by* або *with*: *Forests are destroyed by logging and forest fires* (Ліси знищуються через вирубки і лісові пожежі). *Rivers and lakes are clogged and polluted with the waste of logging and mining* (Річки й озера забруднюються відходами від лісорозробок і гірничої промисловості).

Розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій становлять основні труднощі для перекладача. Згідно з А.В.Федоровим, можна виділити три основні типи граматичних розбіжностей між мовою оригіналу та мовою перекладу [7]. Перший випадок – коли в мові оригіналу зустрічається елемент, якому немає формально – граматичної відповідності в мові перекладу. Другий випадок – коли в мові перекладу є елементи, що не мають формальної відповідності у вихідній мові, а тим часом неминуче застосовуються у текстах будь – якого виду. Третій випадок – коли в мові перекладу є елементи, що формально відповідають елементам вихідної мови, але відрізняються від них по виконуваним функціям. Українською мовою дієслова в пасивному стані перекладаються:

а) дієсловом з часткою -ся (-сь): *As animals are often kept there in bad conditions.* – Тому що тварини часто утримуються там у поганих умовах

б) сполученням дієслова бути з дієслівними формами -но, -то в безособових реченнях: *They believe the more whisky is drunk, the happier is the journey.* — Там вірять, що чим більше буде випито віскі, тим радіснішою буде подорож.

в) сполученням дієслова «бути» з дієприкметником пасивного стану минулого часу: *Only producers of fertilizers were located in proximity to consuming agrarian regions.* — Лише підприємства-виробники добрив були наближені до споживачів — розміщені в аграрних регіонах.

г) дієсловом в активному стані в безособових реченнях: *This approach is very much spoken about.* — Про цей підхід багато говорять.

д) якщо в реченні з дієсловом у пасивному стані вказано суб'єкт дії, його можна перекласти особовим реченням з дієсловом в активному стані. При перекладі можна або зберегти пасивну форму, або замінити її активною, зважаючи на обумовленість вживання пасиву в оригіналі. В англійській мові пасивні конструкції зустрічаються набагато частіше, ніж в українській, що пов'язано з низкою особливостей, головна з яких полягає в тому, що в першій можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим додатком, що означає об'єкт, на який безпосередньо переходить дія, або предмет, який виникає як наслідок відповідної дії, чи конкретизує значення пояснюваного дієслова і виражений знахідним відмінком без прийменника, а також родовим при перехідних дієсловах із запереченням [2, с. 70] або прийменниковим додатком, вираженим іменником з прийменником [2, с. 70], що в другій неможливе: *Confusion is however not easily described. The face expression has not been identified yet. One would say that the elephant has been cloned. Even though the evolution of the human hair has not been analyzed that much... When this condition is met... One can be driven to important conclusions.* В прийменниковому пасивному стані локативний прийменник не визначений дієсловом: *My hat has*

been sat on. The bridge has already been flown under twice with. Sundays were never worked on. The fog was set out despite. Порівняймо: *We never worked on Sundays. They set out despite the fog.* Місцевий відмінок зазнає прагматичних обмежень, які виключають такі приклади, як *The tree had been died near.* Розглянемо прагматичні обмеження, що застосовуються до подібних пасивних конструкцій: *This bed has been slept in,* в яких міститься локативний прийменник, не визначений дієсловом. Пасиви такого роду є вдалими тільки тоді, коли дієслівний вираз вказує або на істотну властивість або на зміну в цій суттєвій властивості суб'єкта-референта: *This bed was slept in by George Washington. The valley could be marched through in less than two hours. My new hat has been sat on. The river was slept beside. The village hall could be met in. The roof has been sat on all day.* Той факт, що Джордж Вашингтон спав в ліжку, викликає деякий історичний інтерес, тож задовольняє обмеження. Якщо долину можна пройти за менш ніж дві години, то це дає істотну інформацію про її довжину і саму місцевість. Хтось сидів на моєму новому капелюсі, який зазнав деформації, тож, очевидно, відбудуться значні зміни в самій якості капелюха.

Стосовно першого прикладу: *This bed has been slept in,* можна сказати, що сон в ліжку призводить до важливих змін, бо воно стало зім'яте, а простирadlo – брудне, і ніхто більше в такому ліжку не спатиме. Жодний з факторів не пояснює використання пасиву в наступних трьох реченнях, хоча відповідний активний стан цілком прийнятний тут: *We slept beside the river; We could meet in the village hall; The protesters have sat on the roof all day.* Сон на березі річки не впливає на неї, а сама вона нічим істотно від інших річок не відрізняється. Сільські зали зазвичай використовуються для зустрічей, і нічого визначного в цьому немає. А просте сидіння на даху жодним чином на нього не впливає. В цих реченнях дієслівний вираз не вказує ні на суттєву властивість, ні на зміну в такій властивості суб'єкта-референта.

Наступний граматичний стан поєднує в собі значення і середнього і пасивного станів: *the book reads well; the trousers wash easily; ripe oranges peel well; the book was not selling.* Таку саму нейтралізацію опозицій спостерігаємо в конструкціях з атрибутивним інфінітивом: *The book to read → The book to be read. The nature to protect → The nature to be protected. The animals to feed. → The animals to be fed. The stars to open. → The stars to be opened. The fortress to destroy. → The fortress to be destroyed.*

Динамічні та статичні пасивні конструкції є типовими для англійської мови та вказують на доконаність/недоконаність дії: *It was stolen. – It got stolen (її вкralи); He was pure. – He became pure (Він був бідним – Він став бідним); The door is closed. – The door comes closed (Двері зачинені).*

Висновки і перспективи. В англійській мові речення у пасивному стані вживаються значно частіше, ніж в українській, оскільки в англійській мові в пасивному стані вживаються не лише перехідні, а й багато неперехідних дієслів, що у випадку з українською мовою може звучати неприродньо і неадекватно. Для адекватного перекладу необхідно вміти правильно аналізувати граматичну будову англійських речень, правильно визначати семантико-прагматичні та граматичні труднощі перекладу й конструювати речення відповідно до норм мови і жанру перекладу.

Список використаних джерел

1. Венкель, Т. В., Валь, О. Д. Вдосконалюйте вашу розмовну англійську [Текст] / Т.В. Венкель, О.Д. Валь. – Чернівці : Рута, 2003. – 295 с.

2. Ганич, Д. І., Олійник, І. С. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / Д. І. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Рецкер, Я. И. Теория перевода и переводческая практика [Текст] / Я.И. Рецкер. – М.: Международные отношения, 2001. – 240 с.
4. Сербенська, О. А. Дієслівні конструкції в українському науково-технічному мовленні [Текст] / О. А. Сербенська. – Проблеми української науково-технічної термінології. Тези доповідей 4-ї Міжн. наук. конференції. – Львів: Львівська політехніка, 1996. – С. 36.
5. Сидорук, Г. І. Вступ до перекладознавства [Текст] / Г. І. Сидорук. – К. : Інтерсервіс, 2016. – 328 с.
6. Сидорук, Г. І. Аспектний переклад аграрних текстів [Текст] / Г. І. Сидорук. – К.: Інтерсервіс, 2016. – 496 с.
7. Федоров А.В. Основы общей теории перевода [Текст] / А.В. Федоров. – М.: Филология ТРИ , 2002. – 416 с.

References

1. Venkel, T. V., Val, O. D. (2003). Vdoskonalyuite vashu rozmovnu anhlijsku [Improve your spoken English]. Ruta, 295.
2. Hanych, D. I., Olijnyk, I. S. (1985). Slovnyk linhvistychnykh terminiv [Glossary of linguistic terms]. Vyshcha shkola, 360.
3. Retsker, Y.I. (2001). Teoriia perevoda i perevodcheskaya praktika [Theory of translation and translation practice]. Mezhdunarodnye otnosheniia, 240.
4. Serbenska, O. A. (1996). Dieslivni konstruksii v ukrayinskomu naukovotekhnichnomu movlenni [Verbal constructions in the Ukrainian scientific and technical speech]. – Problemy ukrainskoi naukovotekhnichnoi terminolohii. Tezy dopovidey 4-l Mizhнародnoi naukovo konferentsii. –Lvivska politekhnika, 36.
5. Sydoryk, G. I. (2016). Vstup do perekladoznavstva [Basics of translation theory]. Interservis, 328.
6. Sydoruk, G. I. (2016). Aspektnyi pereklad ahrarnykh tekstiv [Aspect translation of agrarian texts]. Interservis, 496.
7. Fyodorov, A. V. (2002). Osnovy obshchei teorii perevoda [Basics of general theory of translation]. Filologiya TRI, 416.

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛИЙСКИХ ПАССИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ

Г. И. Сидорук

Аннотация. В статье исследованы типы пассивных конструкций и причины их использования в профессиональных текстах, а также способы и трудности их перевода на украинский язык. Рассмотрены семантико-прагматические характеристики медиопассивных конструкций и пассивных конструкций с локативным предлогом, не определяющимся глаголом. Проанализированы конструкции с инфинитивом в функции определения с возможностью нейтрализации оппозиция актив/пассив, а также типичные английские конструкции со статическим и динамическим пассивом глагольных выражений. Указано, что пассивные конструкции применяются с целью переформатирования субъектно-объектных отношений в предложении, то есть членения на тему/рему. В пассивных конструкциях с локативным предлогом глагольное выражение указывает или на существенное свойство

или на изменения в этом свойстве субъекта-референта. В других видах пассивных конструкций выделяется мощная имплицитная модальная составляющая необходимости или возможности выполнения действия, а также составляющая завершенности или незавершенности действия.

Ключевые слова: пассивные конструкции, синтетические языки, аналитические языки, объект действия, способы перевода

SEMANTIC AND PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH PASSIVE CONSTRUCTIONS

G.I. Sydoruk

Abstract. *This article informs about typology of English passive constructions compared with Ukrainian ones. Passive constructions are more typical for English than for Ukrainian. Therefore, specific problems arise in translating English passive constructions into Ukrainian. One can find out that this peculiarity proceeds from languages belonging to different groups: analytic (English) and synthetic (Ukrainian). Passive constructions are used in order to emphasize rather an object of the action, than a subject. Ukrainian language also has passive constructions, but they are not widely used in Ukrainian professional texts.*

The article also provides the information about types of mistakes that occur in translation, as well as the correct ways of translation. There are five common types of translating English passive constructions into Ukrainian. Translator should be very careful due to a fact that passive constructions are used in the manuals, covering letters and other technical papers. Semantic and pragmatic characteristics of passive constructions with locative preposition and mediopassive constructions have also been considered. Semantic and pragmatic characteristics of mediopassive constructions as well as those with locative preposition, with a verb being not defined have been considered. The Attributive Infinitive in the function of definition, undergoing neutralization of opposition active/passive and typical English constructions with static and dynamic passive verbal expressions of perfective/imperfective aspect have been analyzed. It has been concluded that passive constructions are applied to reformatting subject-object relations in the sentence, and therefore the division on theme/rheme. Passive constructions with locative preposition a verb phrase indicate a significant property or the change in this property of subject-referent. In other types of passive constructions strong implicit modal component of obligation or possibility of action and component of completeness or incompleteness of action are singled out.

Keywords: *passive constructions, synthetic language, analytic language, the object of action, methods of translation*